

УДК: 614.253.83/.89:340.13:343.121.4:368.891(477)
DOI: <http://dx.doi.org/10.11603/mie.1996-1960.2016.2.6486>

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ В УКРАЇНІ

Н. В. Яременко

Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика

Розглянуті питання напрямків досліджень щодо захисту прав пацієнтів. Підкреслюється, що незважаючи на визнання Конституцією та законами України життя і здоров'я людини найвищою соціальною цінністю, в Україні досі не створено належних механізмів правозастосування основоположних прав пацієнта. Метою досліджень було впорядкування представлень про захист прав пацієнтів. Запропоновано створення спеціального закону, який визначав би механізми реалізації та захисту конституційних прав громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу.

Ключові слова: захист прав пацієнта, законодавство України у галузі охорони здоров'я, медичне право.

МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ И ЗАЩИТЫ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В УКРАИНЕ

Н. В. Яременко

Национальная медицинская академия последипломного образования имени П. Л. Шупика

Рассмотрены вопросы направлений исследований по защите прав пациентов. Подчеркивается, что, несмотря на признание Конституцией и законами Украины жизни и здоровья человека высшей социальной ценностью, в Украине до сих пор не создано надлежащих механизмов правоприменения основных прав пациента. Предлагается создание специального закона, который определял бы механизмы реализации и защиты конституционных прав граждан на охрану здоровья и медицинскую помощь.

Ключевые слова: защита прав пациента, законодательство Украины в области здравоохранения, медицинское право.

SUPPORT MECHANISMS AND PROTECTION OF PATIENTS IN UKRAINE

N. V. Yaremenko

Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education

The questions of research areas for the protection of patients' rights are considered. It is emphasized that despite the recognition by the Constitution and laws of Ukraine human life and health as the highest social value proper mechanisms for patient's fundamental rights enforcement has not been established in Ukraine. The creation of a special law that would determine the mechanisms of implementation and protection of citizens' rights to health and medical care is proposed.

The aim of research was to streamline the representations for the protection of patients.

Key words: patients' rights, Ukraine legislation in the field of health, medical law.

Вступ. Визнання на конституційному рівні людини, її життя і здоров'я найвищою соціальною цінністю в Україні обумовлюють обов'язок держави не лише гарантувати, а й реально забезпечувати невід'ємні та непорушні права громадян на охорону здоров'я.

Сьогодні чинне законодавство України в галузі охорони здоров'я визначає пріоритетним напрямом діяльності держави гарантування прав пацієнтів, однак питання щодо їх реального забезпечення та дотримання є одним з найбільш проблемних та потребує свого негайного вирішення шляхом

вдосконалення існуючих та запровадження нових механізмів їх захисту, здатних оперативно та ефективно вирішувати актуальні правові проблеми пацієнтів, викликані незнанням, недотриманням, невиконанням чи прямим порушенням особами, які надають медичну допомогу, встановлених державою правових приписів, розрахованих на захист прав пацієнтів [1].

Особливістю професійної медичної діяльності є наявність достатньо великої кількості підстав для можливого невдоволення пацієнтів. Навіть найменше відхилення від результатів, які очікує пацієнт,

здатне вплинути на виникнення конфліктної ситуації. Коли йдеться про життя й здоров'я, то людська свідомість, емоції перебувають в особливому стані. Справді, помилки можуть траплятися у будь-якій сфері діяльності людини, однак у жодній іншій галузі вони не набувають такого суспільного значення, як у медицині.

Мета роботи: створити концептуальні засади для розроблення належних механізмів правозастосування основоположних прав пацієнта.

Матеріали та методи дослідження. Використано понад 10 літературних джерел, нормативно-правова база та статті за останні п'ять років для визначення ефективного захисту прав пацієнтів.

Результати та їх обговорення. В Україні права громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу гарантовані статтею 49 Конституції України, в якій зазначено, що держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [2].

Основні правові механізми, соціальні та економічні засади забезпечення прав громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу встановлені Основами законодавства України про охорону здоров'я [3] та нормами Цивільного кодексу України [4]. Водночас відповідними нормами Кримінального кодексу України [5] передбачено відповідальність медичних працівників за неналежне виконання ними професійних обов'язків.

Захист прав пацієнта може здійснюватися в неюрисдикційній (самозахист своїх прав і законних інтересів) і юрисдикційній (у спеціальному адміністративному порядку або, за загальним правилом, у судовому порядку) формах. Найважливішого значення у сучасному українському суспільстві набувають питання цивільно-правового захисту прав пацієнтів. Враховуючи норму Основного Закону держави про те, що кожний праві захищати свої права й свободи всіма засобами, не забороненими законом, з погляду доцільності викладу основних способів захисту прав пацієнтів їх можна поділити на досудові й судові [6].

Судовий захист прав пацієнта є варіантом відновлення порушених прав і законних інтересів за допомогою звернення до судових органів. Суд є органом державної влади, який наділений владними повноваженнями. Судова система — це найбільш адекватний і дієвий засіб захисту прав пацієнта при незадоволенні якістю надання медичної допомоги.

Основними способами судового захисту прав пацієнтів є: а) звернення пацієнта із адміністратив-

ним позовом на неправомірні дії органів влади, їх посадових і службових осіб; б) звернення пацієнта із позовною заявою в порядку цивільного судочинства.

При вирішенні справи по суті суд може задовольнити адміністративний позов повністю або частково чи відмовити в його задоволенні повністю чи частково [7].

Сьогодні важко не лише довести провину лікувального закладу у втраті здоров'я пацієнта. Навіть у разі прийняття судом позитивного рішення більшість їх не виконується, адже відповідачами зазвичай є бюджетні установи з певним кошторисом та витратами.

Позивачі повинні самі довести наявність завданої шкоди та оцінювати її розмір. Доволі часто при цьому виникають проблеми з медичною документацією, яка знаходиться в медичному закладі і може бути при потребі виправлена на власну користь.

Серед проблем, які необхідно вирішувати, — відсутність клінічних протоколів за багатьма нозологіями, що дозволяє певним лікарям по-різному лікувати одне й те саме захворювання. Ще одна проблема — судова експертиза. На сьогодні пацієнт не має можливості звернутися за висновком до іншого компетентного органу, окрім державної судової експертизи. Що стосується індивідуальної відповідальності медичних працівників, то її практично немає, головний лікар не має впливу на своїх підлеглих у разі завдання ними шкоди.

Загалом на сьогодні в Україні створені умови для реалізації пацієнтами як права на медичну допомогу, так і права на оскарження дій медичних працівників при виникненні юридичного конфлікту, пов'язаного з наданням медичної допомоги. Кожний зі способів досудового захисту прав і звернення до суду має свої переваги й недоліки, однак варто підкреслити, що при виникненні юридичних конфліктів у сфері медичної діяльності в українського пацієнта сьогодні є досить широкий вибір цивілізованих способів і засобів відновлення порушених прав при наданні медичної допомоги.

Якщо розглянути питання створення законодавства про права пацієнтів, то можна побачити, що в 2013 р. у Верховній Раді України під №2438 зареєстровано проект закону «Про права пацієнтів» з метою деталізації визначення прав пацієнтів на охорону здоров'я та медичну допомогу, а також встановлення правових, економічних та організаційних основ захисту цих прав. Проте законопроект було відкликано, оскільки він містив дублювання вже діючих норм [8].

Ще один законопроект «Про захист прав пацієнтів» у 2007 р. було зареєстровано народним депутатом Юрієм Каракаєм [9]. Зокрема, ст. 31 цього законопроекту передбачено створення при спеціально уповноваженому центральному органі виконавчої влади з питань охорони здоров'я Національної комісії із захисту прав пацієнтів, а також регіональних комісій із захисту прав пацієнтів при його територіальних органах, які будуть займатися питаннями, пов'язаними із дотриманням і реалізацією прав пацієнтів. Але законопроект так і не був розглянутий у залі.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом сторони угоди повинні розвивати співробітництво в галузі охорони здоров'я з метою підвищення рівня його безпеки та захисту здоров'я людини як передумови сталого розвитку та економічного зростання. Таким чином, створення органу із захисту прав пацієнтів є обов'язковим для України.

Стандарти та механізми забезпечення прав пацієнтів визначені низкою міжнародних нормативно-правових актів, серед яких на особливу увагу заслуговують такі: Європейський кодекс соціального забезпечення (1990), Декларація про політику в сфері забезпечення прав пацієнтів

в Європі (1994), Конвенція про захист прав і гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини (1996), Європейська хартія пацієнтів (2002) та Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Про універсальний доступ до медичної допомоги», «Про критерії організації списку осіб, які потребують безоплатної медичної допомоги і термінах очікування у сфері охорони здоров'я», «Про організацію медичного обслуговування осіб, які страждають хронічними захворюваннями» тощо.

Висновки. 1. Незважаючи на визнання Конституцією та законами України життя та здоров'я людини найвищою соціальною цінністю, в Україні досі не створено належних механізмів правозастосування основоположних прав пацієнта, таких як право на доступну, якісну і безпечну медичну допомогу.

2. Недосконалість чинної правової бази у цій сфері, зокрема, відсутність спеціального закону, який визначав би механізми реалізації та захисту конституційних прав громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу. Вкрай важливо також гармонізувати стандарти та механізми забезпечення прав пацієнтів з міжнародними нормативно-правовими актами.

Література.

1. Центр захисту прав пацієнтів [Електронний ресурс] / веб-сайт Інституту аналітики та адвокації. – Режим доступу: <http://iaaukraine.org/centr-zahistu-prav-pacientiv-0/>.
2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Поточна редакція від 15.03.2016) [Електронний ресурс] / база даних «Законодавство України» ; офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ (Поточна редакція від 01.01.2016) [Електронний ресурс] / база даних «Законодавство України» ; офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
4. Цивільний кодекс України : Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-ІV (Поточна редакція від 01.04.2016) [Електронний ресурс] / база даних «Законодавство України» ; офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-ІІІ (Поточна редакція від 01.05.2016) [Електронний ресурс] / база даних «Законодавство України» ; офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Медицинское право: учебник / С. Г. Стеценко, Н. Г. Гончаров, В. Ю. Стеценко, А. Н. Пицита. – М. : РМАПО, 2011. – 567 с.
7. Сізнцова Ю. Ю. Права пацієнтів та медичних працівників: формування захисту обох сторін / Ю. Ю. Сізнцова // Порівняльно-аналогічне право. – 2014. – № 2. – С. 134–135.
8. Проект Закону про права пацієнтів №2438 від 01.03.2013 [Електронний ресурс] / база даних «Законодавство України» ; офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45938.
9. Проект Закону про захист прав пацієнтів № 1132 від 06.12.2007 [Електронний ресурс] / база даних «Законодавство України» ; офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1132&skl=7.